

Fig. 1. Arup. Ydre, set fra Sydøst.

E. M. 193 8

ARUP KIRKE

VESTER-HAN HERRED

Kirken, der ifølge Indskriften paa Alterkalken fra 1505 (S. 212) var indviet til *S. Morten*, er *Anneks* til Østløs. 0.1630 og 1666 havde Kongen Jus patronatus¹. 16. August 1723 blev Kirketienden med Reservation af Jus vocandi tilskødet Hr. Mickel Vogelius (sml. Østløs S. 190) i Østløs², og Kirken var siden i Privateje. Den overgik til Selveje 1. Juli 1913.

Kirken, paa den sydligste Udløber af Hannæs, ligger nordligt i Nørre Arup tæt ved den tidligere Halvøs gamle Vestkyst. Kirkegaarden hegnes af Kampestensdiger; ved Indgangene staar Stolper af kløvet Granit.

Bygningen bestaar af Kor og Skib fra romansk Tid, sengotisk Taarn og nyt Vaabenhus. Orienteringen afviger meget mod Syd.

Den romanske Granitkvaderkirke, Kor og Skib, har Skraakantsokkel, o. 35 cm høj over Sylden. Intet af de oprindelige Vinduer er bevaret i uskadt Stand, men der spores dog Rester af alle Korets tre Vinduer. Østvinduet, hvis ydre Dele er forsvundne ved Omsætning, er trods Tilmuring kendeligt paa den raa Indervæg; over det nyere Sydvindue sidder en romansk Overligger (Buebr. o. 60 cm, Overkanten kalkdækket), og baade her og i Nordvinduet findes der i Karmene romanske Smigkvadre. 1887 laa flere Vinduessten udenfor Kirkegaardsdiget, deriblandt to Overligger med vandret Overkant (Uldall). Skibet, hvis Murhøjde over Sokkelen er o. 3,85 m, har bevaret begge sine oprindelige

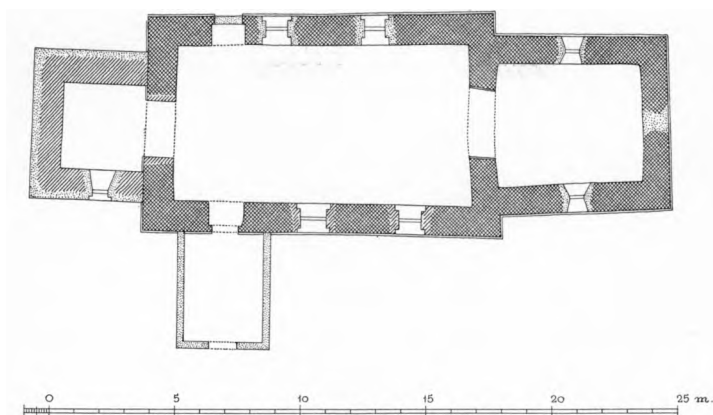

Fig. 2. Arup. Plan. 1:300. Maalt af C. G. Schultz 1936.

Døre. Syddøren er endnu i Brug, men Stenkarmene dækkes af Træværk, saa at man kun ser den lige Overligger. Den tilsvarende, 122 cm brede Norddør, som bryder Sokkelen, er lukket med smaa Mursten.

I en halv Snes af Korets Kvadre er der Stenhuggerfelter eller andre indristede, ret skitse-mæssigt udførte Figurer. Paa Sydmuren: 1) fordybet Hammerkors, o. 25 cm højt (Fig. 4); 2) indristet usymmetrisk Ornament, 43 cm langt (Fig. 4). Paa Østmuren: 3) firkantet Fordybning paa en Sokkelkvader; 4) lille firkantet Fordybning; 5) indristet Fugl, vist i Profil med Halen nedad og Næbbet ved Stenens Overkant (Fig. 4); 6) lille, med svag Rundstav markeret halvrund Fordybning ved Underkanten af en Kvader. Paa Nordmuren: 7) indristet, ret stor Fugl med udbredte Vinger og utydeligt Hoved (Fig. 4), paa en Sokkelkvader; 8) lille, trekantet Fordybning; 9) fordybet Felt, 34 cm langt i Form af en omvendt Baad, ved Overkanten af en Kvader.

I det *Indre* er bevaret Triumfbuen, der har Skraakantsokkel og profilerede, ikke helt ens Kragbaand (S. 96, Fig. 15) med glatte Ender.

Tilbygninger og Ændringer. Af det sengotiske Taarn³ er efter den seneste Ombygning i oprindelig Stand kun bevaret den spidse Taarnbue, der har skraat afskaarne, skiftehoje Kragled, samt Dele af Taarnrummets Kampe-stensvægge. For 1924 havde Taarnrummet et spidsbuet, falset, vel oprindeligt Vindue mod Syd, og paa Taarnets Nordside lidt over halv Murhøjde var der et Savskifte. Glamhullerne var fladbuede og falsede, og begge Gavle kronedes af syv Kamtakker; Vestgavlen havde fem spidsbuede Blændinger, den midterste med Tvillingbue, og under nederste Kamtak mod Nord et lille Cirkelfelt (Fig. 3). Den ommurede Østgavl var glat, kun brudt af Bomhuller (Uldall). 1697 nedtog og genopmurede Kjeld Tordson Murmester hele Taarnets Sydside, opsatte to ny »Tindinger« (Kamtakker), forbedrede dets østre Gavl og sydvestre Hjørne, og indsatte 4 Jernankre i den revnede Taarnmur (Rgsk.).

Vaabenhuset foran Syddøren er moderne; paa dets Sydgavl stod før Ombygningen i Jernankre 1839. Indtil dette Aar stod muligvis det blytækte Vaabenhus af Egebindingsværk, som opførtes af nyt 1691 (Rgsk.).

Korets Vinduer er raat udvidede, det nordre i 1864 (Kaldsbog). Skibet har to uregelret spidsbuede og formodentlig sengotiske, falsede Sydvinduer med Munkestenskarme. De to nyere Nordvinduer er nærmest fladrundbuede og har Murkarme af smaa Sten; det vestre indsat 1886 (Kaldsbog). I alle Vinduer sidder nymodens Træ-Karme. Den øverste Spids af Korets Taggavl er af smaa Mursten.

Ved en Hovedistandsættelse 1924—25 (Arkitekt Ejnar Packness) blev Taarnet og Vaabenhuset skalmuret med Munkesten i Krydsskifte og for en stor Del helt ombygget, hvorved bl. a. vestre Taarngavls sengotiske Blændinger og Kamtakker forsvandt. Endvidere fornyedes de frie Dele af Triumfgavlen samt Tagværkerne. Bygningen staar nu med blanke Kvadermure, kalket Stribe under Tagskægget og kalkede Murstenspartier. Tagene er blytækte. I det Indre moderne Bjælkelofter.

INVENTAR

Alterbord, romansk, sat af Granitkvadre, 115 cm fra Østvæggen, nu glatpudset undtagen Monolitpladen, 138 x 102 x o. 15 cm, med uregelmæssig Skraakant. I Oversiden en tom *Helgengrav* uden Laag, 12 x 7 cm og 5 cm dyb.

†*Alterklæde* af rød, karmesiden Plyds med Guldkniplinger, anskaffet 1703 (Rgsk.).

Altertavle (Fig. 5) af lutheransk Fløjtype, fra o. 1580—90'erne. Midtskabet, 171 x 142cm, har paa Forkanten en bred Profilramme; i dets Hjørner staar korintiske Søjler med Akantusblade nederst paa Skaftet. Postament og Gesims tvedeles af Fremspring, og Tavlen krones af tre Trekantgavle med Top- og Fodspir. Stafferingen er udført 1707 af Maler Christen Pedersen Lyngbye (Rgsk.), der fik 48 Sletdaler for »Altertavlen og Prædikestolen at formale samt Listerne paa den gamle Altertavle — som ellers skulde være gjort af ny — saavel som Listerne paa Prædikestolen at lade reparere og forbedre«. Hans Kvittering, der ligger ved Kirkeregnskaberne, slutter: »Hvilket Arbeyde ieg lover at suare til 20—30—50—60— end 100 aar«. I Midtskabet er malet Nadveren, paa Fløjenes Forsider Moses og Kristus samt Joh. 1,17. Billederne er stive og ubehjælpomme; Klædedragterne udmærker sig ved rigelig Anvendelse af stærkt skyggede Folder. I Postamentfelterne gylden Kursiv paa sort: Joh. 6, 54, Cant. 5, 1, i Frisefelterne: 1. Corinth. 5,7 og Hebr. 13, 10. Paa Fløjenes Ydersider findes oprindelig Staffering, Rester af rød Aadring

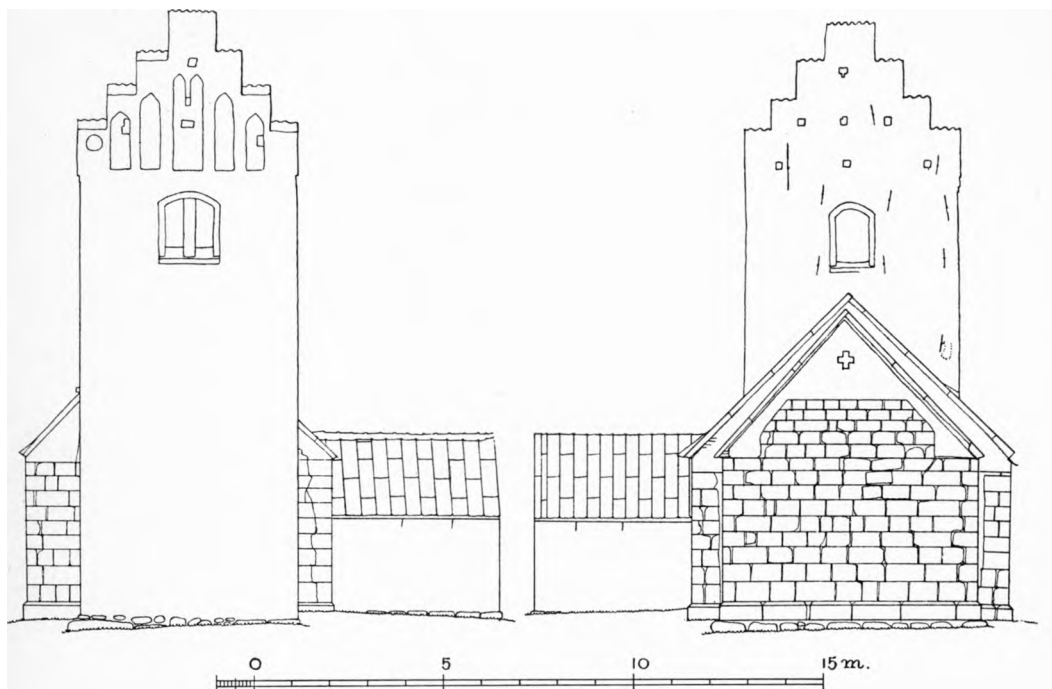

Fig. 3. Arup. Opstalt. 1:200. Set fra Vest og fra Øst, maalt af Gudmund Holme 1924.

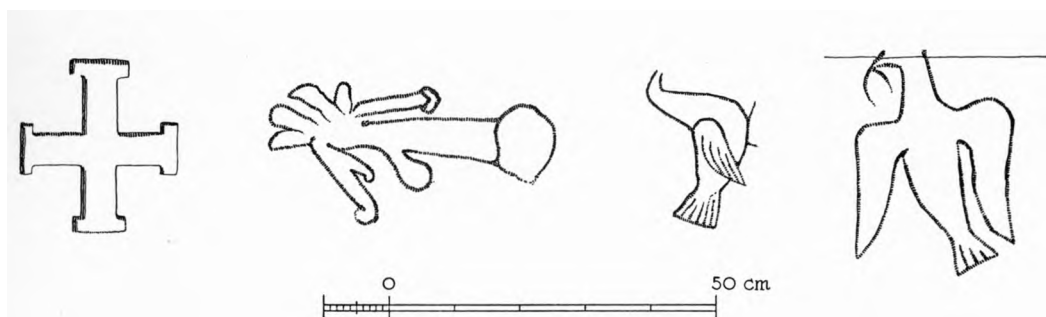

Fig. 4. Arup. Figurer indristede i Kvadrene. Tegnet af C. G. Schultz (S. 209).

V. H. 1929

Fig. 5. Arup. Altertavle (S. 210).

V. H. 1929

Fig. 6. Arup. Prædikestol 1593 (S. 214).

paa gul Bund foroven og forneden og i Midten et rundbuet Felt med Figurer i Knæstykke, paa søndre Fløj Troen (Kvinde med Kalk og Kors), paa nordre Fløj Kristus med Verdenskuglen; paa Fløjenes Forsider skimtes Spor af oprindelige Indskrifter. *Alterhimmel* af Fyr, firkantet, 145 x 154 cm, med indvendig Æggestav og Liste med smaa Tandsnit. Rammeværket er rødbrunt malet, og paa den glatte, blaa Underside er malet en Helligaandsdue. Himme-len blev nedtaget 1881 (Kaldsbog) og henstaar nu i Taarnrummet.

Altarsølv. Kalk fra 1505. Foden (Fig. 8) har seks halvrunde Tunger med lodret Standkant, hvorpaa Kuglestav, men uden Fodplade; paa Tungerne er gra-veret en Indskrift (Fig. 7), hvis ejendommelige, snørklede Bogstaver, en Blanding af Majuskler og Minuskler, staar paa karreret Bund: »Calix ecclesie sti Martini in Aarup anno D(omi)ni Mdv« (»S. Mortens Kirke i Arup's Kalk, Aar 1505«). Paa en af Tungerne er der et Hul, som viser, at her har været fast-naglet en støbt Figur. Sekskantet Skaft og Knop med stavværksciselerede Flige og stærkt fremspringende Rudebosses, hvorpaa Majuskler paa karreret Bund: »Ihesus«. Moderne Bæger med Tud. *Disk* af kbh. Prøvesølv 1898, stemplet: Frost. *Vinkande* anskaffet 1866 (Kaldsbog) af Tin, nu forsølvet, egentlig en gammel Daabskande (sml. Vestløs S. 203). I Bunden indprikket Skriveskrift: »I W A S L C A S Arup 1844«; stemplet: Bunch, Tisted. *Oblatæske* af forsølvet Tin, cylindrisk, vistnok fra 1852 (Kaldsbog).

†*Messehagel*, gammel, af fiolenbrun Fløj, med Kors af forslidte Guldknip-linger, nævnt 1687 (Rgsk.).

Font (Fig. 9), romansk, af Granit, svarende til Klim (S. 143) og Vust (S. 160);

Fig. 7. Arup. Indskrift paa Alterkalk. Efter Tegning af M.-Petersen 1881 (S. 212).

Fig. 8. Arup. Alterkalk 1505 (S. 212).

V. H. 1929

Fig. 9. Arup. Font (S. 214).

V. H. 1929

Kummen, 67 cm i Tvm., har under den »attiske« Profil fire nedhængende Spydblomster i Relief og Afløb midt i Bunden; Foden, der er formet som et omvendt Terningkapitæl, har i alle fire Halvcirkelfelter et Hammerkors; Hjørnerne markeres af Rundstave med søjlebaseagtig Fod. Stenen er stærkt ophugget. Højde 76—77 cm. Fonten havde endnu 1881 en †*Fontehimmel* i Renaissance fra 1596, sikkert fra samme Værksted som Prædikestolen, formet som en mangesidig Pyramide, hvis Sider flankeredes af profilerede Lister; over en rund Skive med reliefskaarne Korsblade samt »I H S 1596 L C« kronedes den af en pæreformet Knop med midtrillede Akantusblade og herover et drejet Topspir med et stort, fladtrykt Kugleled.

Fad af Messing, glat, fra 1862 (Kaldsbog). 1711 anskaffedes et †Messingbækken af drevet Arbejde (Rgsk.).

Prædikestol (Fig. 6) fra 1593 af Kollerup-Type; i de fire Storfelter, med Tandsnitrammer, er naivt skaarne Evangelisttegn (sml. bl. a. Tved, Hillerslev Hrd.) med reliefskaarne Evangelistnavne: 1) S Matthes, 2) S Marcus Anno 1593, 3) S Lucas, 4) S Iohanes, det første og de to sidste i Skriftbaand; paa de spidst fremspringende Hjørner staar tynde Søjler med korintiserende Bladkapitæler og Balusterled nederst paa Skaftet; de halvrunde Hængestykker har reliefskaarne Englehoveder, og lignende Englehoveder findes under Hjørnefremspringene. Stolen har samtidig, kræmmerhusagtig Underbaldakin, hvilende paa en Vægstolpe og lille, samtidigt Opgangspanel, hvis Stolpe ender i et bladlagt Balusterled, kronet af en drejet Knop. Noget yngre er den kvadratiske Himmel, hvis Underside firdeles af Lister med skraatskaarne Tandsnit og i Midten har en Firkant med karvesnitagtig Hvirvelroset. Forkanterne dannes af simple Brædder med skraa Tandsnit. Stafferingen fra 1707 er som Altertavlens, men Guldet nu bronzeret. I Frisefelterne Kursiv: Esai. 52, 7 og Math. 10, 20, i Postamentfelterne: Apoc. 4, 8 samt »Herre Gud den Almægtige, dend der var, dend der er og dend der . . . Joh. 8, 47« samt »Stafferet 1707«. I Opgangens Felter flygtige Landskaber.

Stolestader fra o. 1625, nu aabne. De glatte Gavle krones af Trekanter med Æggestavlister. Rygpanelerne har øverst kraftige Gesimser med Karnistænder. I Skibet høje Vægpaneler med lignende Gesims. Moderne, broget Staffering.

Pengeblok fra Slutningen af 1700'erne, lille, paa høj Fod.

Klokke, fra o. 1300, slank, af ungotisk Form; om Halsen et Baand, markeret af to ophøjede Snore. Tvm. 67 cm (ikke hos Uldall).

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1686—1719 (div. Aar) (LA.Viborg). — Kaldsbøger, se Hovedsognet. Museumsindberetninger 1881 af J. Magnus-Petersen og C. Engelhardt, C. A. Jensen 1929. Revideret og forøget af C. A. J. og E. M. 1938.

F. Uldall: Optegnelser om de danske Landsbykirker I. 1870. S. 249. Samme: Beskrivelse 1887 (NM). Opmaaling 1924 af Arkitekt Gudmund Holme (Kopi i NM).

¹ Fortegnelse over Danmarks Kirker o. 1630 og Fortegnelse 1666 over Danmarks Kirker og deres Ejere (RA). ² Matriklen 1664 med Tilføjelser (RA). ³ Sml. Fotografi i Trap V⁴, 341.

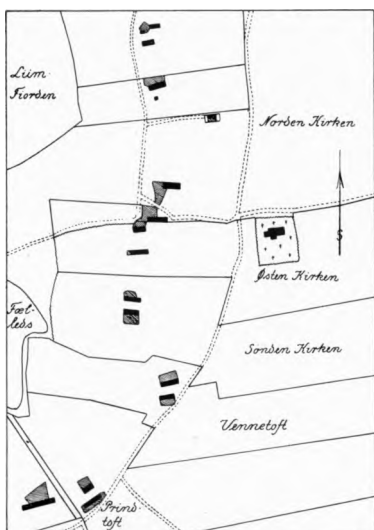

Fig. 10. Arup o. 1800.